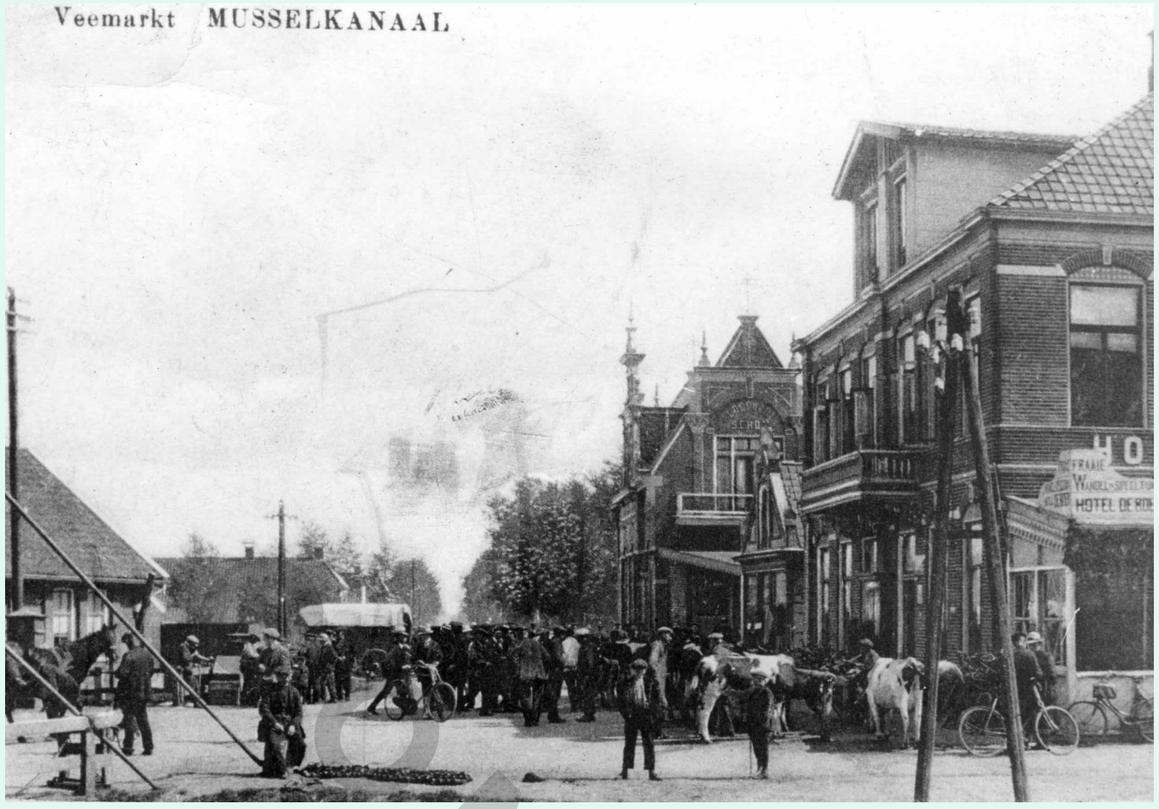

Hoogveenontginning bij Wildervank van J.S. Mancadan, 1650. Bron: Groninger Museum.

Schoolstraat bij de 1e Sluis, Musselkanaal, ca. 1920. Bron: Groninger Archieven.

Veemarkt bij Hotel Schot ter hoogte van de IJzeren Klap, 1918. Bron: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

1. 1879 Hervormde Kerk, foto 1920 (Groninger Archieven); **2.** Gereformeerde Kerk, gebouwd in 1914 (pgmusselkanaaleo.nl)**; 3.** R.K. Heilige-Antoniuskerk, 1920 (Streekhistorisch Centrum Stadskanaal); **4.** Zaalkerk van de Nederlandse Protestanten Bond (NPB) 1926 (Wikipedia); **5.** Gereformeerde Kerk Vrijgemaakt, 1947; **6.** Evangelistische gemeente. Bron: H. Schuurman, 1995; **7.** Baptistengemeente. Bron: H. Schuurman, 1995.

Ansichtkaart van Musselkanaal, 1906. Bron: Gemeente Stadskanaal

Vooroorlogse industrie en woningbouw (1881-1945)

Tegen het einde van de negentiende eeuw werd het gebruik van turf verdrongen door bruinkool en steenkool. Dit had economisch verval kunnen betekenen voor Musselkanaal, maar het dorp kende juist een periode van bloei. Het wist zich los te maken van de invloed van de stad en ontwikkelde een agrarisch-industriële economie. Musselkanaal telde meerdere fabrieken, vaak gekoppeld aan de agrarische omgeving: de Heinz Mosterfabriek, Kunstmest- en Machinehandel Bekkering & Zoon en touw- en metaalwarenfabriek De Haan. De bekendste fabriek is de biscuitfabriek van Jan Branbergen, die vanaf 1886 op industriële schaal Engelse biscuits produceerde en exporteerde tot aan Turkije. In het eerste decennium van de twintigste eeuw groeide de fabriek gestaag, vanaf 1913 was het de grootste werkgever van Musselkanaal.

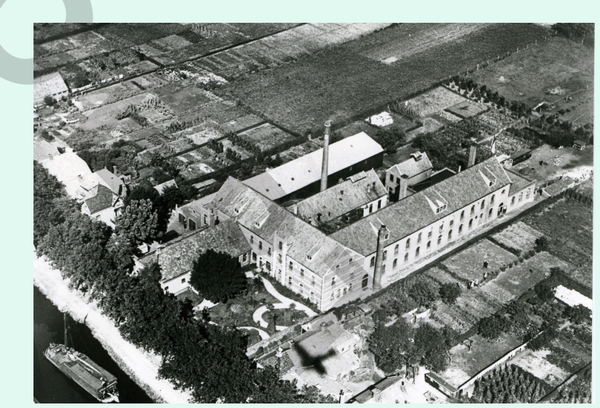
De Woningwet van 1901 verplichtte gemeentes tot het borgen van goede huisvesting voor de arbeiders. Particuliere sociale woningbouw kwam niet op gang in Musselkanaal. In 1917 richtte de gemeente Onstwedde, waar Musselkanaal nog toe behoorde, de Stichting Woningbouw op. De eerste zes woningen van de stichting in Musselkanaal kwamen aan de Jan Kortstraat, haaks op het hoofdlint. De woningen hadden stonden aan een plantsoentje met een waterpomp voor schoon water.

Glasschildering van fabriek Branbergen uit 1920
Bron: Streekhistorisch Centrum, via Collectie Groningen

Vrachtwagen met chauffeur van Branbergen's Bruintje Beer biscuits1931. Bron: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

Biscuitfabriek Branbergen in ca. 1950-1960.
Bron: Groninger Archieven.

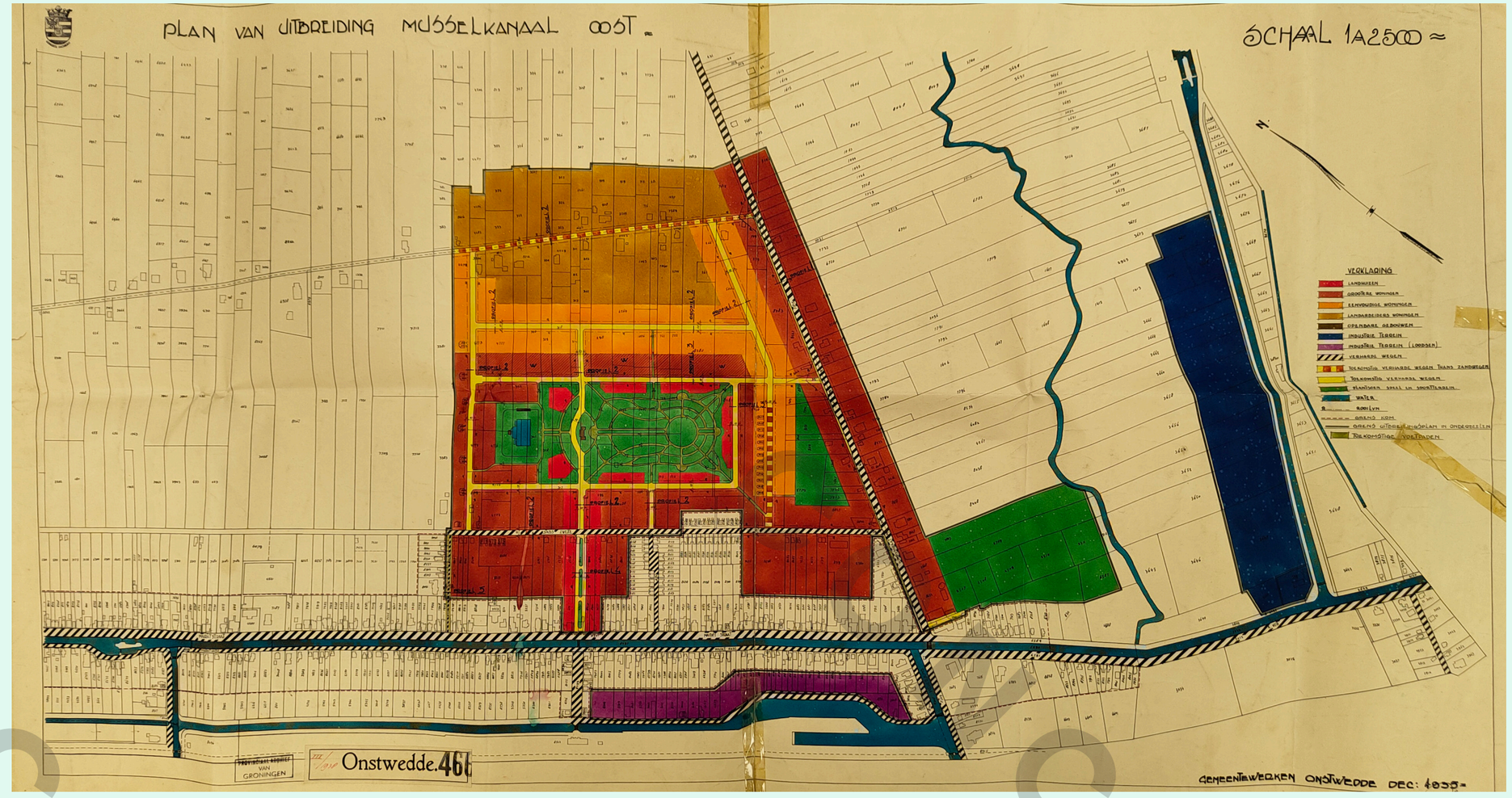
N.V. Kunstmest- en Machinehandel Bekkering & Zoon, opgericht in 1894, foto ca. 1930. Bron: Groninger Archieven

De eerste sociale woningbouw aan de Jan Kortstraat, een acquarel van architect S.J.A. Bouma, ca. 1920. Bron: Groninger Archieven.

De groei en bloei van Musselkanaal zetten door. In 1924 opende het treinstation van Musselkanaal aan de door een burgerinitiatief tot stand gekomen spoorlijn tussen Stadskanaal en de landsgrens met Duitsland.
Ten zuiden van het kanaal werd het Spoordok aangelegd, om de transport over water te koppelen aan transport per spoor. Musselkanaal moest uitbreiden en hiervoor werd in 1935 het eerste uitbreidingsplan getekend. Net als in Stadskanaal dacht het gemeentebestuur aan een villapark, geprojecteerd tussen Musselkanaal en De Horsten, om de twee dorpslinten met elkaar te verbinden. In het uitbreidingsplan verschijnt voor het eerst ook de suggestie voor een park aan de oostzijde van het dorp, het latere Sportpark. De strook langs het Spoordok werd bestemd tot industriegebied. In 1940 vestigde zich hier de Coöperatieve Aan- en Verkoopvereniging 'Algemeen Belang' Musselkanaal (ABM). Dit coöperatief ontstond uit een fusie tussen het Centraal Bureau Magazijn en bestelverenigingen uit omliggende veendorpen. Bij het ABM konden de boeren ook terecht voor educatie op het gebied van landbouwmachines en andere agrarische vernieuwingen.

In het groeiende Musselkanaal met de eigen industriële economie was er een breed aanbod van verenigingen en clubs. De inwoners konden naar bijeenkomsten en lezingen van Het Nut, naar de gymnastiekvereniging, naar revues in Hotel Schot, of dansen op de vloer met gekleurde lichten bij bioscoop de IJzeren Klap.

Plan van Uitbreiding Musselkanaal-Oost 1935.
Net als in Stadskanaal werd er achter het lint – hier aan de noordzijde - een villapark geprojecteerd. Ook is op deze kaart het latere Sportpark aan de oostzijde van het dorp al aangegeven. Bron: Groninger Archieven.

Haven en spoordok, ca. 1930. Bron: Groninger Archieven

De Stationsstraat met aan het einde het STAR-station van Musselkanaal, 1920. Bron: Gemeente Stadskanaal

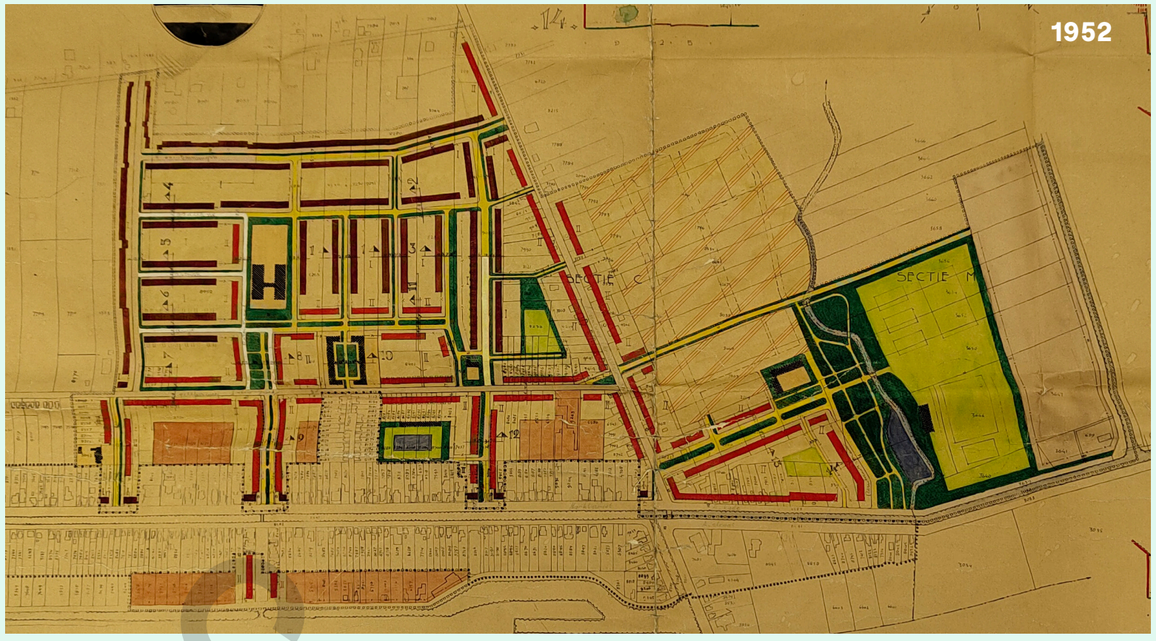

1942, Bioscoop De Ijzeren Klap, met dansvloer met gekleurde lichten. Bron: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

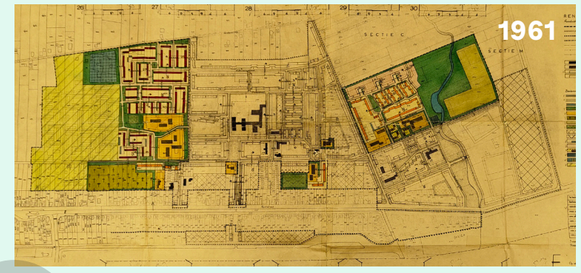

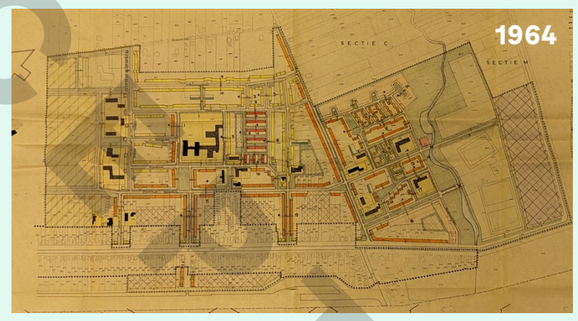
De revue "Hoera daar gaat hij" in Hotel Schot, 1941. Bron: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

CONCEPT

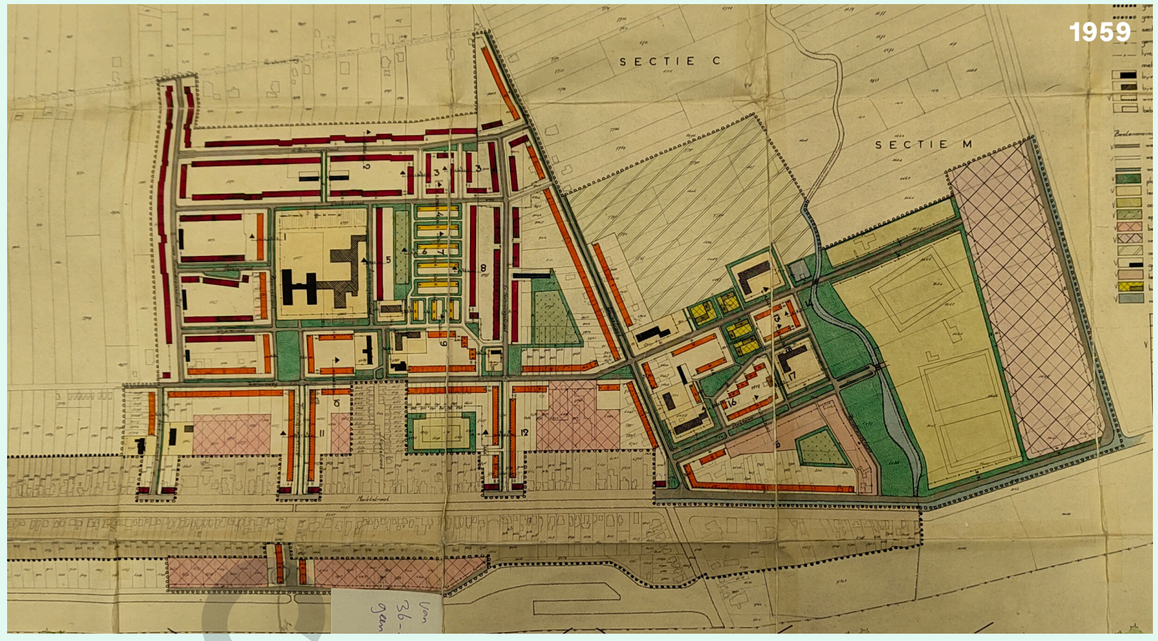

Naoorlogse uitbreidingsplannen (1945-1969)

1955 was een trots jaar voor Stadskanaal en Musselkanaal. De elektronicafabriek Philips kwam naar de Kanaalstreek én de Tentoonstelling Veenkoloniën vond plaats. Een film ter gelegenheid van de tentoonstelling zetten de fabrieken van Musselkanaal in de schijnwerpers. De verschillende afdelingen van de ABM toonden de moderne machinerie, de collectieve inzameling van bulkgoederen zoals gras- en klaverzaden, gloednieuwe tractoren en vernuftige sorteer- en zeefinstallaties. Ook biscuitfabriek Branbergen kende na de oorlog een periode van groei. In 1955 vierde het bedrijf het 75-jarig jubileum, met 400 werknemers en een eigen voetbalteam. Musselkanaal telde inmiddels zo'n 7.700 inwoners. In uitbreidingsplannen kreeg de woningbouw voor deze groeiende bevolking de ruimte. Tussen 1952 en 1964 tekende het stedenbouwkundig bureau Oom en Kuipers vier herzieningen van het uitbreidingsplan voor Musselkanaal, met steeds een beetje meer woningen.

Uitbreidingsplannen Musselkanaal. Bron: Gemeentearchief Stadskanaal

De open ruimte tussen de drie parallelle routes van het Musselkanaal, de Telephoonweg (nu Badstraat) en De Horsten werd ingevuld met woonstraten voor de arbeidersgezinnen. Er was veel aandacht voor groen. Een voorbeeld hiervan is de groenstrook rondom het oude badhuis, gelegen tussen de Gladioolstraat en de Fr. Nanningastraat. Tegen de nieuwe middenstandsbuurt Parkwijk ten oosten van de Kruisstraat werd het fraaie Sportpark aangelegd, waarin het tracé van de Mussel-A werd opgenomen in de centrale vijver. In Parkwijk zouden vooral twee-onder-eenkapwoningen en bungalows worden gebouwd. Minstens van zoveel allure was de Landbouw Technische School, gebouwd in het hart van het dorp. Door de nabijheid van Philips werd de school in 1965, nog geen tien jaar na de opening, flink uitgebreid. In 1966 werd aan De Horsten een zwembad gebouwd, dat dezelfde naam kreeg als het buurtschap. Ook hier werd de beplanting mee ontworpen. Rondom het zwembadterrein kwam een ruime strook van opgaand groen, die beschutting zou bieden aan de recreanten op de ligweiden.

Demonstratie Ritscher Tractor en J.F. één doeksbinder

Centraal Bureau van de ABM aan het Spoordok.

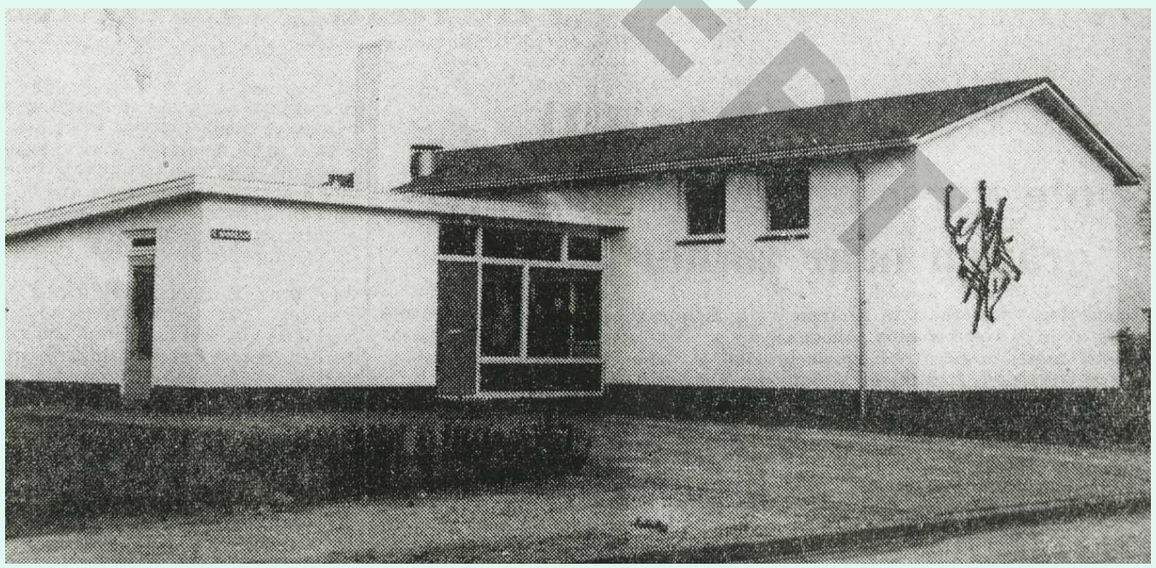
Stills van de ABM aan het Spoordok uit de film 'Kanaalstreek 1955' van G. Molenaar ter gelegenheid van de Tentoonstelling Veenkoloniën. Via: filmbank Groninger Archieven.

Jasmijnstraat: Groene overhoeken en veel ruimte voor bomen in de naoorlogse uitbreidingsbuurten.

Bungalow aan de Frans Halslaan, 1962.
Bron: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

Het badhuis aan de Badstraat 1960.
Bron: Streekhistorisch centrum

Tussen Gladioolstraat en Fr. Nanningastraat

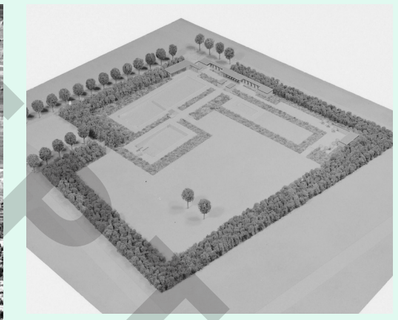
Hanne Bruininghstraat, 1970. Bron: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

De vijver van het Sportpark. Bron: Google Maps

Musselkanaal, linksonder het Sportpark met de tot vijver vergraven Mussel. 1971. Aerophoto Eelde

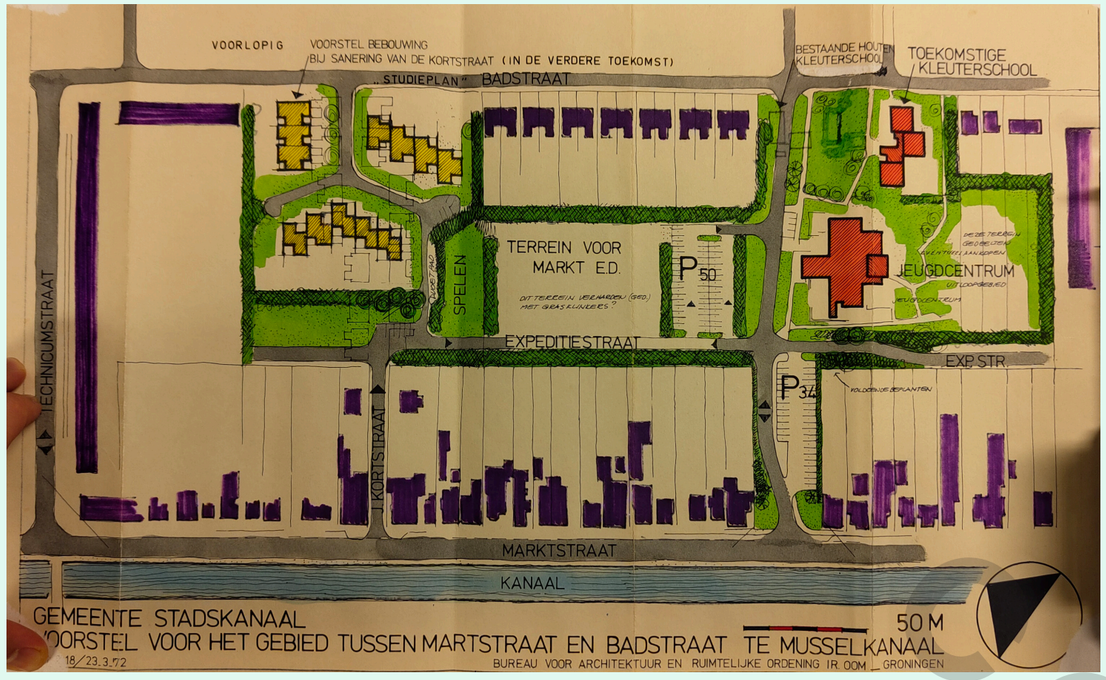

Maquette van zwembad De Horsten uit 1963. Rond de baden en de ligweiden werden brede beplantingsstroken geplant om beschutting te bieden. Bron: Heidemij, Nationaal Archief.

Invullen en aanvullen (1970-nu)

Tot 1970 werd de dorpsontwikkeling op de schaal van het hele dorp uitgedacht. Daarna viel de planvorming uiteen in deelplannen voor nog lege gebieden in het dorp en nieuwe buurten daarbuiten. Zo werd er in 1972 getekend aan een invulling voor het gebied tussen de Marktstraat en de Badstraat met een kleuterschool, jeugdcentrum De Kameleon, woningen en een marktterrein. Ten noordoosten van Parkwijk en ten noordwesten van de A.H. van Swinderenstraat breidde Musselkanaal schoksgewijs uit met nieuwe woonbuurten.

In 1989 ging het centrum op de schop. Haaks op het Musselkanaal, van de Badstraat tot de haven van Spoordok, moest een nieuwe as ontstaan. Dit resulteerde in twee grote bouwprojecten: de Heggerank aan de ene kant van het kanaal, Havenzicht en Spoorzicht aan de andere kant. Deze projecten hadden het doel om de verbinding tussen het centrum en het Spoordok te versterken. Op luchtfoto's is goed te zien dat deze bouwprojecten een flinke schaalvergroting betekenden ten opzichte van de dorpse schaal van Musselkanaal.

Voorstel voor het gebeid tussen Marktstraat en Badstraat met woonhuizen, speelterreinen, parkeerplaatsen een jeugdcentrum en een kleuterschool – Bureau Oom – 1972
Bron: Gemeentearchief Stadskanaal.

1975 Jeugdhuis Kamelon. Bron: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

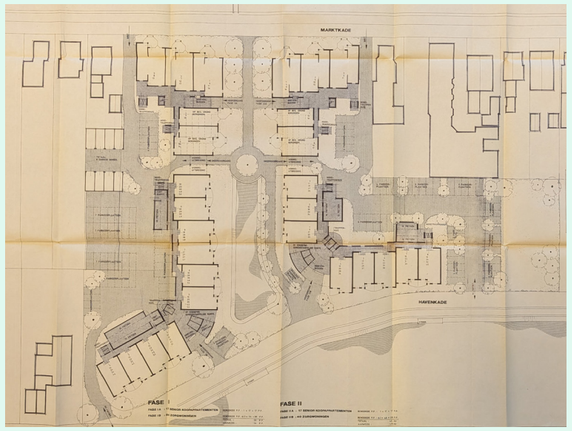
Nieuwe buurt rond de Eerelmanlaan, Bureau Oom, 1972.
Bron: Gemeentearchief Stadskanaal.

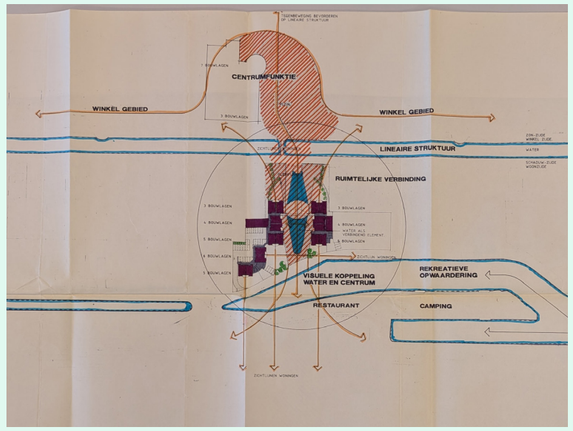
Aan de randen van het dorp was ruimte voor bijzondere groenbestemmingen. Het zwembad De Horsten werd ingebed in het landschap met forse beplantingsranden. Het industriële Spoordok is omgevormd tot een waterrecreatiegebied met een camping. Daarnaast vormt het Horstenerbos een ecologische verbinding haaks op het kanaal en biedt beschutting te midden van het open landschap van de veenkolonie. Samen met de beplantingsstructuren van de naoorlogse wijken en de recent ontstane groene ruimtes nabij het dorpscentrum vormen deze groene flanken een landschappelijk casco waarbinnen het dorpsleven van Musselkanaal zich afspeelt.

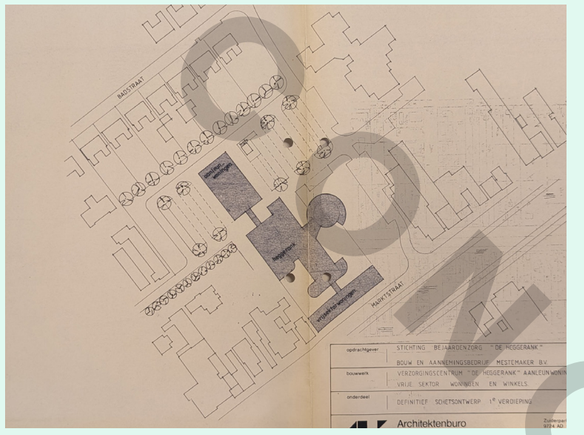
Niet volledig gerealiseerd plan voor het gebied tussen het Horstenerbos en de Ribesstraat, bureau Oom en Heeling, 1978-1979.

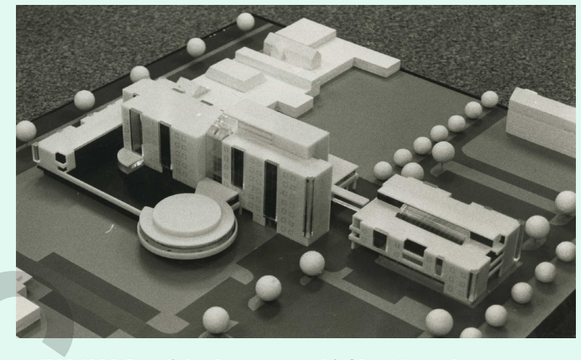
CONCEPT

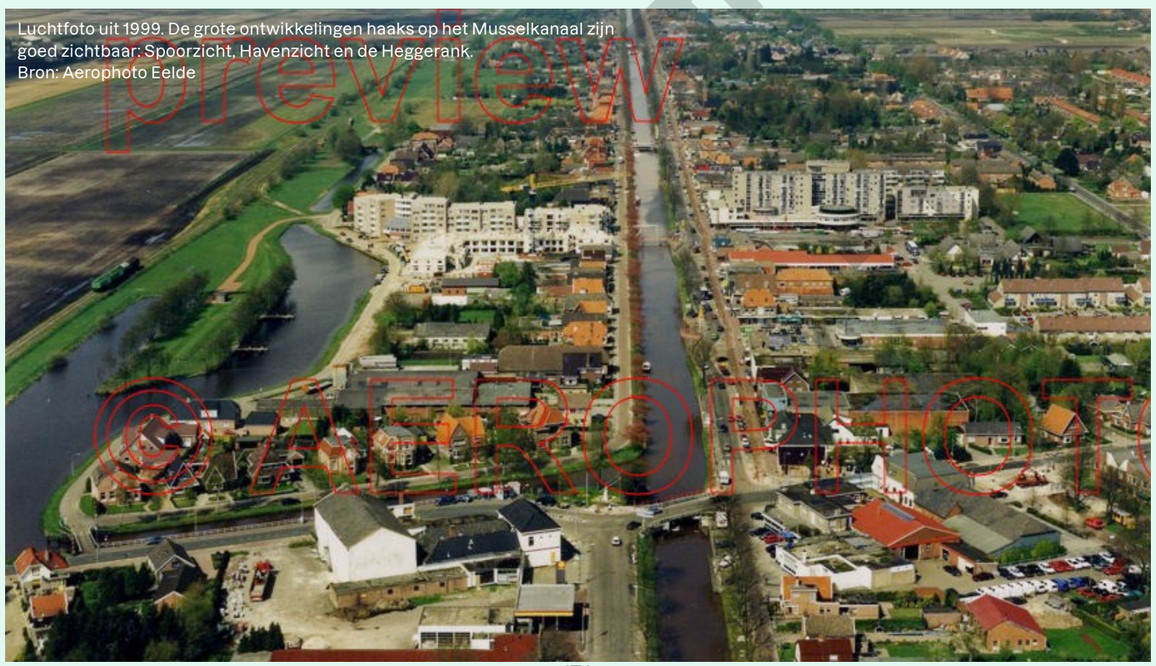

Plan voor Havenzicht en Spoorzicht,
Buro T. Zondag, 1993-1994. Bron: Gemeentearchief Stadskanaal

Maquette van de Heggerank naar ontwerp van Haykens, Jansma en Kremer, 1989-1990. Bron links: Gemeentearchief Stadskanaal.
Bron boven: Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

Luchtfoto uit 1999. De grote ontwikkelingen haaks op het Musselkanaal zijn goed zichtbaar: Spoorzicht, Havenzicht en de Heggerank.
Bron: Aerophoto Eelde

preview
© AEROPHOTO

Bronnen

M. Brandsma, H. Wollerich, J. Kiewiet, Het Philipsgevoel. 50 jaar Philips in Stadskanaal (2005)

A. Buursma, J. van der Spek, H. van der Veen en G. de Vries (red.), 250 jaar Stadskanaal. Van Bareveld tot Barnflair , uitgeverij Profiel (2009)

A.C. van Gent, 25 jaar Philips Stadskanaal. Van Oude Markt naar Wereldmarkt... (1970)

E.W. Hofstee, Sociaal-economische problemen der Groninger veenkoloniën (1943)

W.H. van der Ploeg, Twee eeuwen Stadskanaal (1977)

H. Schuurman, Musselkanaal een dorp aan het Stadskanaal, 1995 (2e druk), Scheemda: Uitgeverij Meinders.

Bert Sloot, De Historie van de Veenkolonie Musselkanaal, 2024.

Archieven

Nationaal Archief

Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

Groninger Archieven, archieven Gedeputeerde Statem

Philips Bedrijfsarchief, Eindhoven

Meertens Instituut, Dialectenbank, Amsterdam

Wageningen Universiteit, Speciale Collecties

CONCEPT